

Прадмова да беларускага чытача

Ніжняя Сілезія, дзе я нарадзіўся і дзе жыў, калісьці была нямецкай. Разуменне гэтага не адмяняе яго сённяшняй прыналежнасці да Польшчы. Раней Сілезія была аўстрыйскай, чэшскай і польскай, на нейкі перыяд нават французскай і шведскай. Тут жылі, а часта і дагэтуль жывуць, апрача палякаў, немцаў, аўстрыйцаў і чэхаў габрэі, лужыцкія сербы, грэкі, украінцы і лемкі. Каталікі, пратэстанты, іудзеі і праваслаўныя. Гэты рэгіён меў складаную, часта драматычную, але прыгожую і цікавую гісторыю. Пазнаем яе цалкам толькі зараз, калі ў Польшчы абрынуўся камуністычны рэжым, а свабода прынесла людзям таксама і свабодны погляд на мінуўшчыну. Не падзяляем ужо той мінуўшчыны на “нашу” — польскую, і “чужую”, а значыць горшую, як ад нас патрабавалі ў часы ПНР. Уся яна ёсць мінуўшчынай таго месца на зямлі, на якім нам выпала жыць — нашай малой Айчынай. І таму з’яўляецца “нашай”, хоць і не заўсёды без увагі на польскі камуністычны слоган “тут камяні гавораць па-польску”. Не прыйшло гэта, аднак, проста і хутка. Не прыйшло таксама бесперашкодна. Зрэшты, заўсёды будучы такія, для каго, напрыклад, нямецкая частка гісторыі нашай зямлі з’яўляецца варожай. Тыя, якія ў спробах яе зразумення бачаць толькі пагрозу нашай ідэнтычнасці, правоў на гэтую зямлю, альбо ўвогуле польскіх дзяржаўных інтарэсаў. На шчасце, такіх людзей усё менш, таксама як рэліктаў мінулай, камуністычнай рэчаіснасці...

У гэтым сэнсе гісторыя Заходняй Беларусі падобная да гісторыі маёй Ніжняй Сілезіі. Землі рускіх княстваў, далучаных да ВКЛ, на працягу стагоддзяў насялялі людзі рознай веры, мовы і нацыянальнасці. Беларусы, літоўцы, палякі, габрэі, караімы, татары, немцы і рускія. Гэтыя землі змянялі дзяржаўную і адміністрацыйную прыналежнасць, тут будаваліся дамы, касцёлы і школы, часта іх разбуралі і нішчылі. Аднак толькі пасля прыходу савецкай улады значная частка гэтай мінуўшчыны была прызнаная няправільнай, а тым самым прыгаворана на забыццё і неіснаванне. Такі самы, хоць і страшнейшы, чым у Польшчы, рэжым рупіўся аб тым, каб усё, у тым ліку і мінуўшчыну, дзялілі на “сваю” і “варожую”, каб нават чалавечую памяць падпарадкаваць свайму ладу. На жаль, у Беларусі 2010-га года такая практыка застаецца дамінуючай.

Тэматыка былых усходніх крэсаў, у тым ліку земляў сучаснай Заходняй Беларусі, была ў камуністычнай Польшчы пад асаблівай забаронай. У імя фальшывай дружбы з “вялікім братам” з Масквы аб гэтым нельга было пісаць і публічна гаварыць. Мільёнам палякаў, якія вярнуліся ў ПНР пасля 1945-га года з даваеннай усходняй часткі польскай дзяржавы, забаранілі нават выяўляць сантыменты да старонкі, дзе яны нарадзіліся. Таму аб Вільні, Гародні, альбо Львове гаварылі толькі прыватна, у найцяснейшым коле. Гаварылі настальгічна, як аб краі мінулай маладосці — ва ўспамінах заўсёды прыгожым, хоць і па-здрадніцку адрэзаным.

Толькі 1989 год і крах камуністычнага рэжыму у Польшчы прынес змены ў гэтым стаўленні, пры гэтым паказаўшы, што сантымент да былых польскіх крэсаў зусім не павінен азначаць непрыхільнасць да народаў, якія там жывуць. Зусім наадварот, не заўсёды свядома, а хутчэй інтуітыўна, большасць палякаў з энтузіязмам успрымала навіны аб распадзе савецкай “імперыі зла” і свабодзе, што пастукала ў дзверы нашых усходніх суседзяў. Мы жадалі і жадаем ім толькі найлепшага. На жаль, не заўсёды гэтая свабода змагла прыжыцца ў іх краінах, як дагэтуль сведчыць прыклад Беларусі. Не заўсёды, як сёння сведчыць прыклад Беларусі і Літвы, яна азначала свабоду для

тамтэйшых польскіх меншасцяў, якія на розныя спосабы паддаваліся пераследу толькі дзякуючы свайму нацыянальнаму паходжанню.

Пасля 1989 года польскі кніжны рынак запоўнілі выданні, прысвечаныя гісторыі даўнейшых польскіх усходніх крэсаў. Спачатку гэта былі найперш успаміны, што гадамі пісаліся ў стол, без надзеі на іх публікацыю. Потым прыйшоў час на навуковыя манаграфіі, публікацыі крыніц і іх аналізу. На сёння тэматыка былых крэсаў стала звычайнай, хоць хутчэй варта было б сказаць, што яна проста заняла адпаведнае ёй месца. Трохі пацяснілі яго іншыя тэмы з бурлівай польскай гісторыі. Трохі ўплывае на гэта таксама той факт, што ўсё менш людзей памятае аб землях за Бугам і Нёманам, як аб краі сваёй маладосці. Час аддалае ад нас даваенную гісторыю...

Адаваная ў рукі беларускага чытача кніга насамрэч не з'яўляецца толькі гісторыяй нейкага польскага гарнізону на польска-савецкай мяжы ў міжваенны перыяд. Яна з'яўляецца фрагментам гісторыі Івянеччыны, старонкі як прыгожай, так і насычанай багатай гісторыяй. Гэта аповед аб свеце, які хоць і не ідэальны, але абуджае сёння ў нас сентыменты і сімпатыю. Аб свеце, у якім было хіба больш, чым сёння, правілаў, вартасцяў і Бога. Пры гэтым гэтая кніга не ёсць аповедам аб вялікай палітыцы, вялікіх бітвах, ці, нарэшце, аб вялікіх падзеях. Гэта аповесць аб малым мястэчку і яго пушчанскіх ваколіцах. А таксама аб людзях, тых, каму выпала тут жыць, служыць і працаваць. Людзях са старых фотаздымкаў, апранутых у новую афіцэрскую форму, гарнітуры і плашчы — нямодную ўжо адзежу. Аб свеце, які адышоў беззваротна.

Гарнізоны Корпуса аховы памежжа, хоць і мелі сваёй асноўнай задачай пастаянную ахову мяжы, якая ўвесь час парушалася падрыхтаванымі ў Савецкім Саюзе і засланымі адтуль дыверсантамі і бандытамі, хутка ўраслі ў мясцовы краявід, стаўшы яго часткай. Не маглі не ўплываць на жыццё мясцовага насельніцтва, а ў замен яны набывалі новы досвед ад яго. Так яны станавіліся часткай гэтых зямель.

Аддзелы КАП сваёй памежнай службай, асветніцкай, спартыўнай, гаспадарчай і прапагандысцкай дзейнасцю рэалізоўвалі палітыку польскай даваеннай дзяржавы. Гэта палітыка супярэчыла беларускім нацыянальным памкненням, але варта падкрэсліць, што не Польшча знішчыла беларускую дзяржаўнасць, абвешчаную ў 1918 годзе. Можна шмат у чым ганіць гэтую перадаваенную палітыку, хоць ацаніць яе цалкам можна толькі супаставіўшы з падзеямі, што адбываліся на гэтых землях пасля 17-га верасня 1939 года. Толькі тады стала зразумелым, што так званая польская ўлада для большасці насельніцтва азначала хоць і сціплае, але бяспечнае штодзённае жыццё, з шанаваннем асноўных вартасцяў — асабістай свабоды, права на ўласнасць, альбо свабоды веравызнання.

Магчыма, дзякуючы гэтаму свет, што існаваў да верасня 1939 г. у камуністычнай рэчаіснасці быў прысуджаны на такое усёабсяжнае забыццё. Нават дрэвы, што былі пасаджаныя рукамі польскіх жаўнераў, былі ссечаныя, каб не нагадвалі аб іх. Усе рэжымы маніпулююць гісторыяй, лічачы гэта не толькі сваёй прэрагатывай, але і абавязкам. Мінуўшчына ў іх разуменні павінна толькі абгрунтаваць сучаснасць, дапамагчы ў барацьбе за розумы і думкі падданых. У розных “ізмах” няма месца для гістарычнай праўды і аб'ектыўнасці. Яны — адны з ахвяр сацыяльнай інжынерыі. Таму ўзровень фальсіфікацыі гісторыі ёсць адным з галоўных індыхатараў несвабоды ў грамадстве.

Няма гісторыі адзінай і бяспрэчнай. Палякі пераканаліся ў гэтым пасля аднаўлення незалежнасці ў 1989 годзе. Але праўдзівая і свабодная ад прыслужніцтва гісторыя не ведае забароненых тэм і наперад вядомых праўдаў. Гэта навука, азначыць, яна развіваецца толькі ў дыскусіі.

Я ўдзячны беларускаму выдаўцу, што сваёй ініцыятывай адкрыў для мяне шлях да беларускага чытача. Для мяне асабіста што над спрэчкамі і адрозненнямі могуць уздымацца важныя рэчы. У гэтым выпадку не толькі супольная шматвекавая мінуўшчына,

аб якой і сёння сведчыць блізкасць нашых моваў, але таксама жаданне дайсці да праўды. Той праўды, якую так старанна і ў Польшчы і ў Беларусі хавалі дзесяцігоддзямі камуністычныя ўлады.

Паляк глядзіць на гісторыю земляў, якія некалі ўваходзілі ў склад Вялікага Княства Літоўскага, іначай, чым беларус. Аднак гэта не азначае, што нехта з іх мае ілжывы вобраз гісторыі тых тэрыторый. Для паляка Івянеччына, гэта даўняя частка Польшчы, краіны яго продкаў, дзе так шмат яшчэ нагадвае аб той Польшчы і дзе так шмат яшчэ палякаў жыве. Для беларуса Івянец, гэта беларускае мястэчка, частка яго Бацькаўчыны, мінулае якой яшчэ так выразна ўплывае на сучаснасць.

Добра, калі нацыянальныя пачуцці адрозніваюць, але не падзяляюць. Калі не ны аддаляюць нас ад іншых, а дазваляе іх лепш зразумець. Спадзяюся, што беларускі чытач ласкава прыме гэтую кнігу — з сімпатыяй, добразычліvasцю і цікаvasцю. Пры яе стварэнні не існавала ніякіх іншых мэтаў, апрача вяртання з забыцця свету, які быў выкраслены з нашай гісторыі. А магчыма, што яе прачытанне палегчыць той факт, што яна апавядае аб фрагменце гісторыі яго краіны, якая была і маёй. Нішто мне болей не нагадвае аб тым, што абодва нашы народы мелі адну маці — Рэч Паспалітую — так яскрава, як факт, што мой бацька нарадзіўся над хуткімі хвалямі Ясельды, непадалёк ад Берасця — горада Уніі.

Томаш Главінскі